

загроз. Тому перспективи подальших досліджень полягатимуть у визначенні інструментарію оцінювання загроз, використання якого має на меті оцінювання ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Література

1. *Барташевська Ю.М.* Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю.М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. — 2010. — № 1 (8). — С. 19—25.
2. *Заичковський А, Іванюта Т.* Економічна безпека підприємства. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 256 с.
3. Державний комітет статистики в Україні [Електроний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. *Донець Л., Ващенко Н.,* Економічна безпека підприємства. — К.: Центр учбової літератури. — 2007. — 240 с.
5. *Климович Н.І.* Діагностика конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі в ринкових умовах / Н.І. Климович // Європейський вектор економічного розвитку. — 2010. — № 1 (8). — С. 58—63.
6. *Мельник О. Г.* Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: Монографія. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. — 344 с.
7. *Моїсєєнко Т.Є.* Ефективність інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України / Т.Є. Моїсєєнко // Вісник Криворізького інституту. — 2009. — № 4 (20). — С. 106—110.
8. *Шифріна Н.І.* Стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України / Н.І. Шифріна // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2010. — № 29. — С. 394—399.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2010.

658:65.011

Н.В. Шевчук, доцент
кафедри економіки підприємств
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Проаналізовано особливості розвитку машинобудівних підприємств, визначено причини їх кризового стану, досліджен та сформовано напрями стимулювання фінансування інноваційної діяльності машинобудівного виробництва.

Аннотация. В статье проанализированы особенности развития машиностроительных предприятий, определены причины их кризисного состояния, исследованы и сформированы направления стимулирования финансирования инновационной деятельности предприятий.

Summary. The futures of the development of machine-building enterprises, the reasons of the crises of their activity, the main directions of the stimulation of the financing the innovation activity of machine-building enterprises researched and formed are analysed in this article.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: машинобудівні підприємства, ефективність діяльності, стимулювання фінансування інноваційної діяльності.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: машиностроительные предприятия, эффективность деятельности, стимулирование финансирования инновационной деятельности.

KEY WORDS: machine-building enterprises, efficiency of activity, stimulation of financing of the innovating activity.

Постановка проблеми. Необхідною умовою розвитку підприємств у динамічному конкурентному ринковому середовищі є забезпечення ефективності їх діяльності. Проблема забезпечення ефективності має особливе значення для машинобудівних підприємств, що обумовлена їх економічним та соціальним значенням, як для окремих регіонів, так і для держави в цілому. Становлення ринкових відносин на машинобудівних підприємствах супроводжується зменшенням показників ефективності їх функціонування. Серед причин, що обумовлюють таку ситуацію, слід виділити: високий рівень фізичного та морального зносу обладнання підприємств; дефіцит інвестиційних ресурсів; низький попит на продукцію інвестиційного призначення серед вітчизняних промислових підприємств, високий рівень конкуренції серед аналогів машинобудівної продукції на внутрішньому ринку, а також інші причини організаційно-економічного характеру.

Постановка завдання. Разом з тим протягом 2000—2008 рр. на підприємствах машинобудування намітилися позитивні тенденції, які вимагають нетрадиційних підходів до забезпечення та підвищення ефективності їх діяльності. Найактуальнішим з них є стимулювання розвитку інноваційної діяльності, результати якої виступають джерелом стійких конкурентних переваг машинобудівної продукції у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх джерел чи публікацій. Проблемам економічної ефективності діяльності машинобудівних підприємств України та її оцінки присвячені праці багатьох науковців: В. М. Гейця, Н. П. Гончарової, Л. М. Ганущак-Єфіменко, О. І. Тивончук, І. С. Капаруліна, О. В. Писарчук, Н. М. Польової, Ю. Ю. Буреннікова та ін.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи світовий досвід, одним з найактивніших елементів відтворювального процесу країни постає нарощення науково-технічного потенціалу, а в якості пріори-

тетного напряму економічного розвитку виступають наукомісткі підприємства, і, перш за все, машинобудування. В сучасних умовах машинобудівним підприємствам належить виключна роль у прискоренні НТП. Випускаючи засоби виробництва для різних промислових підприємств машинобудування забезпечує їх технічними ресурсами та визначає ступінь інноваційності техніко-технологічної бази.

Проведений аналіз розвитку машинобудівних підприємств України починаючи з 1990 р. дозволяє констатувати зниження кількісних і якісних показників їх роботи. Такі результати тісно пов'язані з уповільненням інвестиційної активності промислових підприємств і зниженням темпів оновлення їх техніко-технологічної бази. Скорочення платоспроможного попиту на інвестиційне обладнання стало головною причиною кризи вітчизняного машинобудування у 1990—1998 рр. Негативні тенденції у зниженні обсягів виробництва машинобудівної продукції спричинили і зміну в структурі промислового виробництва. Отже, якщо у 1990 р. частка продукції машинобудування і металообробки у загальному обсязі промислового виробництва становила 30,7 %, то у 1999 р. вона зменшилась до 14,1 %. У промислово розвинених країнах цей показник сягає 30—50 % загального промислового обсягу, що забезпечує технічне переозброєння всієї промисловості кожні 8—10 років. Аналіз структури реальних інвестицій показує, що частка капіталовкладень, спрямованих у наукомісткі підприємства знижується за рахунок зростання її на підприємствах обробної промисловості. Так, наприклад, якщо частка інвестицій в підприємства машинобудування у 1990 р. становила 29,3 % у їх загальнопромисловому обсязі, то у 1998 р. вона знизилася до 5,8 %, а у паливній промисловості відповідні показники становили 30,61 % у 1990 р. та 52,8 % у 1998 р. [7].

Починаючи з 1999 р. намітилася тенденція щодо поживавлення інвестиційної активності вітчизняних промислових підприємств, що відповідно сприяло зростанню попиту на продукцію машинобудування. Це, відповідним чином, вплинуло і на розвиток машинобудівних підприємств. Так, протягом 2000—2008 рр. спостерігається постійне зростання обсягів машинобудівної продукції (рис. 1), знижується кількість збиткових підприємств, зростають індекси продуктивності праці (табл. 1). Однак, не зважаючи на позитивну динаміку даних показників, слід констатувати наявність кризи машинобудівного виробництва про що свідчить наступне. Структура зовнішньоторговельних операцій машинобудівною продукцією є незадовільною. По експортно-імпортним поставкам машин і обладнання протягом 1995—2008 рр. Україна

має від'ємне сальдо, тобто виступає «імпортером продукції машинобудування». Починаючи з 2006 р. коефіцієнт покриття імпорту експортом стрімко скорочується і сягає найменшого значення (менше 50 %) навіть, порівняно з періодом кризи машинобудівного виробництва в Україні [7].

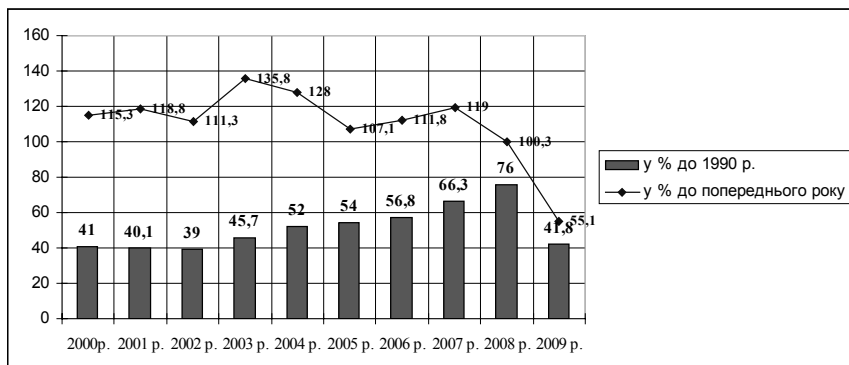

Рис. 1. Обсяги промислового виробництва підприємств машинобудування України у 2000—2008 рр.

Таблиця 1

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ У 2005—2008 рр. [5—7]

Показники	2000	2005	2006	2007	2008
1. Індекси продуктивності праці, у % до попереднього року		110,9	117,9	134,9	
2. Інвестиції в основний капітал, у % до попереднього року		86,2	149,6	130,3	94,1
3. Коефіцієнт зносу основних засобів, %		62,0	63,2	68,9	
4. Кількість збиткових підприємств, у % до загальної кількості	38,8	33,3	33,3	30,8	36,4
5. Рентабельність операційної діяльності, %		3,4	2,6	4,3	3,1
6. Коефіцієнт покриття імпорту експортом продукції машинобудування	0,7		0,42	0,47	0,47
7. Кількість машинобудівних підприємств, які:					
▪ займалися інноваційною діяльністю	551	394	360	421	400
▪ впроваджували інновації		305	339	369	
▪ реалізовували інноваційну продукцію		360	326	345	

Окремі групи товарів машинобудування відносяться до високотехнологічної продукції. У структурі експортно-імпорتنих операцій по групі високотехнологічної продукції машинобудування спостерігаються також негативні тенденції:

— протягом 1996—2008 рр. темпи зростання імпорту перевищують темпи зростання експорту високотехнологічної продукції, відповідно, має тенденцію до зниження коефіцієнт покриття імпорту експортом, який у 2008 р. має найменше значення 0,41;

— частка високотехнологічної продукції в структурі обсягу імпорту збільшилась з 18,1 % у 1996 р. до 31,1 % у 2008 р., у той час, як відповідний показник експорту підвищився лише з 14,6 % у 1996 р. до 16,4 % у 2008 р. [7].

Критичною залишається ситуація в інноваційній сфері, результати функціонування якої є джерелом створення стійких конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Так, у 2008 р. інноваційною діяльністю займалися всього 400 машинобудівних підприємств (21,2 % від загальної кількості), що на 27 % менше ніж 1998 р. Кількість підприємств, які здійснювали витрати на виконання НДДКР, зменшилась на 6,4 % із 172 підприємства у 1998 р. до 161 підприємства у 2007 р. Частка інноваційної продукції, що реалізується за межі України, скорочується з 68,4 % у 2005 р. до 42,0 % у 2007 р. Знижується частка інноваційних витрат у загальному обсязі фінансування з 48,2 % у 1998 р. до 23,9 % у 2007 р. [5].

Причинами незадовільного стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств можна вважати наступне: низький рівень капіталізації прибутку підприємств та слабкість економічних стимулів його спрямування на інноваційну діяльність; нецільове використання амортизаційних відрахувань; недостатній обсяг, ефективність бюджетних видатків, відсутність фінансової підтримки через систему позабюджетних фондів; низький рівень мотивації банків та інших фінансово-кредитних установ у фінансуванні ризикових інноваційних проектів; високі процентні ставки; незацікавленість іноземних інвесторів в інвестуванні інноваційної діяльності вітчизняних підприємств; нерозвиненість лізингових відносин; відсутність інноваційно-спрямованого ринку венчурного капіталу; слабкий розвиток системи інституційних інвесторів, здатних акумулювати значний інвестиційний потенціал населення тощо.

Доцільно зазначити, що для створення динамічних здатностей, які забезпечують стійкі конкурентні переваги в стратегічному контексті, і, відповідно у фінансовій площині, необхідно забезпечити здійснення інноваційних процесів, безперервність та ре-

зультативність реалізації яких визначає стратегічну ефективність розвитку сучасних машинобудівних підприємств. Саме машинобудівні підприємства є найбільш чутливими та вразливими до результатів інноваційної діяльності.

Особливості інноваційних процесів, перед усім високий рівень ризику та невизначеності, непередбачуваність економічних результатів інноваційної діяльності, складність отримання прибутку навіть від успішних проектів при існуючих вітчизняних системах захисту авторських прав тощо зумовлюють необхідність стимулювання залучення коштів, у першу чергу, на інноваційну діяльність машинобудівних підприємств. Під стимулюванням залучення коштів на інноваційну діяльність підприємств доцільно розуміти процес цілеспрямованого зовнішнього впливу держави на економічні інтереси суб'єктів інноваційної діяльності з метою створення сприятливих умов для фінансування інноваційної діяльності підприємств. Таке стимулювання охоплює комплекс заходів, спрямованих як на підприємства, зокрема машинобудівні, так і на фінансові установи та інших інвесторів, а також заходи, метою яких є розвиток фінансового ринку, формування сприятливого інвестиційного клімату тощо.

Серед форм стимулювання інноваційних вкладень машинобудівних підприємств передусім підкреслимо податкове стимулювання. Кошти, які отримують у розпорядження суб'єкти інноваційної діяльності внаслідок запровадження системи податкових пільг, є, фактично, коштами державного бюджету, що цільовим призначенням залишаються в розпорядженні зазначених суб'єктів. Цей вид державної підтримки використовується відносно недавно (порівняно з бюджетним фінансуванням як історично першою формою стимулювання науково-технічної та інноваційної сфери). Вперше у 1966 р. податкові знижки були надані японським компаніям, у США їх запровадили у 1981 р. У 1980-ті—на початку 1990-х рр. податкові привілеї, спрямовані на стимулювання створення та фінансування власних науково-технічних підрозділів, проведення НДДКР та інших видів інноваційних робіт отримували компанії більшості розвинених та нових індустріальних країн [2, с.107].

Сьогодні податкове стимулювання набуває все більшого значення в системі державного регулювання більшості розвинених країн світу. Адже податкам разом з фіскальною функцією, що забезпечує реалізацію їх головного суспільного призначення — формування фінансових ресурсів держави, властива й економічна функція, зумовлена їх значним впливом на структуру національної економіки, процес відтворення, платоспроможний попит населення, темпи накопичення грошових засобів підприємств тощо.

Експерти більшості країн, де запроваджене податкове стимулювання інноваційної діяльності, в основному позитивно оцінюють його результати. Непрямим підтвердженням цього є продовження дії пільг, які впроваджувалися, як правило, у якості тимчасово діючих заходів, причому найбільш значимі результати досягаються у країнах, де пільги встановлюються на високому рівні та на тривалий термін. На кінець 2006 р. пільги на проведення НДДКР існували у 20 з 30 країн — членів ОЕСР (у 1995 р. — у 12 країнах). У період з 2002 по 2004 р. Бельгія, Ірландія та Норвегія запровадили нові схеми податкових стимулів, ряд країн змінили існуючі з метою збільшення їх ефективності [4]. Слід підкреслити, що використання податкових пільг забезпечує довгостроковий вплив (зменшення податкового навантаження протягом строку їх дії), тоді як ефект від зменшення податкових ставок є короткостроковим [8, с. 33].

Надзвичайно важливу роль у стимулюванні інвестиційних інноваційних вкладень у промисловості відіграє амортизаційна політика. Законодавства багатьох країн передбачають особливий пільговий порядок амортизації основних засобів, що використовується для проведення інноваційної діяльності шляхом введення прискорених норм амортизації або повного одночасного списання їх вартості. У світовій практиці використання прискореної амортизації найбільший розвиток отримали такі моделі, як зниження тривалості періоду корисного використання обладнання та встановлення різних ставок амортизації протягом терміну експлуатації основних засобів (підвищених у перші роки та низьких у наступні). Додаткові грошові надходження, що отримують внаслідок цього підприємства, стають важливим фінансовим джерелом інноваційного розвитку. Як справедливо зазначає Ю.М. Бажал, у передових країнах норми амортизації сьогодні виконують функцію створення передумов прискорення обігу основного капіталу і є стимулом для підприємств, які проводять активну політику технологічного оновлення [1, с. 211].

Іншим напрямом стимулювання залучення коштів на інноваційну діяльність машинобудівних підприємств є заходи у фінансово-кредитній сфері. Необхідність такого стимулювання зумовлена високим ризиком інноваційних проектів, тривалим, як правило, терміном їхньої реалізації (до отримання очікуваних фінансових результатів), значними масштабами, високими процентними ставками тощо, що ускладнює, а іноді й робить неможливим отримання кредитів чи інших видів зовнішнього фінансування під проведення інновацій. У світовій практиці стимулю-

вання залучення коштів на інноваційну діяльність підприємств у фінансово-кредитній сфері здійснюється шляхом надання преференцій комерційним банкам, що кредитують інноваційну діяльність підприємств, а саме:

- зменшення ставки податку на прибуток комерційних банків, що здійснюють довгострокове кредитування інноваційних проектів;
- звільнення від оподаткування частини прибутків банків, що інвестується в акції підприємств, які виробляють високотехнологічну інноваційну продукцію;
- зниження норми обов'язкового резервування коштів;
- пільгового рефінансування банків, які надають кредити для реалізації інноваційних проектів;
- надання права участі у майбутніх прибутках профінансованого інноваційного проекту тощо.

Важливим інструментом стимулювання є також державне гарантування інвестицій [3, с. 13], тобто забезпечення виконання фінансових зобов'язань виконавця інноваційного проекту перед фінансовим інститутом, що виступає також запобіжним засобом захисту фінансового інституту від ризиків фінансування виконання проекту.

Ефективне функціонування механізму фінансування інноваційної діяльності можливе лише за умови існування розвиненого фінансового ринку. Тому заходи, спрямовані на стимулювання розвитку фондового ринку, венчурного капіталу (венчурних фондів, а також приватних осіб — так званих «ділових ангелів», зацікавлених у прямому інвестуванні свого капіталу у перспективні підприємства), банківської системи, лізингових операцій тощо сприяють полегшенню доступу підприємств до фінансових ресурсів.

Висновки. Таким чином, важко зробити однозначні висновки про те, практика якої країни чи які саме інструменти державної фінансової підтримки інновацій, стимулювання залучення коштів на інноваційну діяльність є найефективнішими, адже кожна країна вирішує свої власні, часто унікальні завдання. Спільним для всіх розвинених країн є розбудова комплексної, збалансованої системи фінансової підтримки інноваційної діяльності при постійному пошуку найоптимальніших шляхів поєднання прямого бюджетного фінансування та стимулювання залучення коштів на інноваційну діяльність підприємств при загальній тенденції посилення податкового стимулювання інноваційної сфери. Особливо важливою є виражена стимулююча політика держави в інноваційній сфері за умов ресурсодефіцитної економіки з ознаками несприятливого інвестиційного клімату, що є характерною для України.

Література

1. Бажал Ю.М. Економічна теорія економічних змін: навч. посібн. / Ю.М. Бажал. — К.: Заповіт, 1996. — 238 с.
2. Иванова Н.И. Национальные инновационные системы / Н.И. Иванова. — М.: Наука, 2002. — 244 с.
3. Кузьмін О.Є. Проблеми оцінювання і формування інвестиційного потенціалу машинобудівних підприємств [монографія] / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Ю.О. Андріанов. — Львів: Вид-во ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2008. — 236 с.
4. Наука, технологии и промышленность ОЭСР: Отчет о результатах 2005 г. — Режим доступу: http://www.oecd.org/document/63/0,2340,en_2649_34273_33995839_1_1_1_1,00.html.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. — К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2009. — 362 с.
6. Основні засоби України: Статистичний збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2008. — 157 с.
7. Статистичний щорічник України за 2007 рік: Статистичний збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2008. — 570 с.
8. Швабій К. Інвестиційні стимули в механізмі оподаткування прибутку підприємств в Україні / К. Швабій, Д. Серебрянський // Економіка України. — 2007. — № 7. — С. 32—40.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2010.

УДК 658.29

Г.Є. Ямненко, канд. екон. наук, асистент
кафедри економіки підприємств
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНФОЛОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ОСНОВА СТВОРЕННЯ ОБ'ЄКТА РОЗВИТКУ, ОРІЄНТОВАНОГО НА ЗНАННЯ

Анотація. У статті розглянуто інфологічне моделювання у процесі управління сучасним підприємством. Вказано на необхідність побудови інфологічної моделі, яка дозволяє розробити механізм формування конкурентних переваг сучасного підприємства на основі інформаційних і логічних взаємозв'язків.

Аннотация. В статье рассмотрено инфологическое моделирование в процессе управления современным предприятием. Указано на необходимость построения инфологической модели, которая позволяет разработать механизм формирования конкурентных преимуществ современного предприятия на основе информационных и логических взаимосвязей.